

OSTATECZNY (666) *ai*

ostateczny (648), **ostateczni** (15), ostateczny *a.* ostateczni (3); ostateczni *OpecŻywSandR*, *OrzRozm* (2), *ZapKościar* (3); ostateczny : ostateczni *OpecŻyw* (5:3), *RejPs* (6:1), *LubPs* (11:1), *BielKron* (25:1), *Mącz* (43:1), *BiałKaz* (1:2).

ostateczny, ostateczni (666), [**wostateczny**].

-cz- (665), -c- (1).

o, a oraz e jasne (w tym w a 7 r. błędne znakowanie).

comp i sup (33 + 12) -ostateczniejszy; *ną-* (8), *nąj-* (4); *ną-* *MurzHist*, *Leop* (2), *BibRadz* (2), *RejAp*; *ną-* : *nąj-* *Mącz* (2:4); ~ *ną-* (9), *na-* (3); *ną-* *Mącz* (6), *RejAp*; *na-* *MurzNT*; *ną-* : *na-* *Leop* (1:1), *BibRadz* (1:1).

sg m N ostateczny, ostateczniejszy, *ną*ostateczniejszy (95). ◊ *G* ostatecznégo, ostateczniejszégó (72); -égo (2) *OpecŻyw*, *SarnStat*, -ego (1) *MurzNT*, -(e)go (69). ◊ *D* ostateczn(e)mu (5). ◊ *A* ostateczny, ostateczniejszy (64), ostateczn(e)go, ostateczniejsz(e)go, *ną*ostateczniejsz(e)go (4). ◊ *I* ostatecznym, ostateczniejszym, *ną*ostateczniejszym (12). ◊ *L* ostatecznym, ostateczniejszym (17), ostateczn(e)m (1) *ModrzBaz*. ◊ *f N* ostateczną, ostateczniejszą (51), ostateczn(a) (1). ◊ *G* ostatecznej, ostateczniejszej (20), ostateczny, ostateczniejszy (3), *na*ostateczniejszyj (1) *MurzNT*, -y *Mącz* (2); -ej: -y *MetrKor* (1:1); ~ -ej (2), -(e)j (18). ◊ *D* ostatecznej, ostateczniejszej (2); -ej (1), -(e)j (1). ◊ *A* ostateczną, ostateczniejszą (33). ◊ *I* ostateczną (4). ◊ *L* ostateczn(e)j, ostateczniejsz(e)j (48), ostateczny, ostateczniejszy (2) *MiechGlab*, *Mącz*. ◊ *V* ostateczną (2). ◊ *n N* ostateczné (11); -é (1), -(e) (10). ◊ *G* ostatecznégo (14); -égo (1), -(e)go (13). ◊ *D* ostateczn(e)mu (3). ◊ *A* ostateczné, ostateczniejszé (10); -é (1), -(e) (9). ◊ *I* ostatecznym (1). ◊ *L* ostatecznym (11). ◊ *pl N m pers* ostateczni (11). *subst* ostateczné, ostateczniejszé (26); -é (1), -(e) (25). ◊ *G* ostatecznych, ostateczniejszych (59). ◊ *D* ostatecznym (1). ◊ *A m pers* ostateczn(e) (1) *CzechRozm*, ostatecznych (1) *StryjKron*. *subst* ostateczné, ostateczniejszé (50); -é (1), -(e) (49). ◊ *I m* ostateczn(e)mi (5) *MurzNT*, *BibRadz* (3), *RejPos*, ostatecznymi (4) *BudNT*, *WujNT* (3); ~ -ęmi (1), -(e)mi (4). *f* ostatecznymi (2). ◊ *L* ostatecznych, ostateczniejszych (19).

Składnia sup: naostateczniejszy (z) kogo (2).

Słp stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Który jest na końcu szeregu osób, rzeczy lub zdarzeń, po którym nie ma następnego; ultimus* *Miech*, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *JanStat*, *Cn*; *extremus* *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *novissimus, reliquus* *PolAnt*, *Vulg*, *Mącz*, *Cn*; *extimus, summus, supremus* *Mącz*, *Cn*; *exterior* *Mącz* (508) : *MetrKor* 40/813; *PatKaz II* 86v; Polecenie iego [Sokratesa] ostateczne ku Bogu takie było itworzycielu wżech duż y mądroci tobie dużę fwą poleczam. *BielŻyw* 56; *GlabGad* P8; Machometh [...] ktory wziął Conſtantinopolim. Roku Bożego 1453. w ostateczny dzien Maia *MiechGlab* 67, 67; *LibLeg* 11/64; *ConPiotr* 32v; ostateczne dwa konya byenyakowe yeden fziwy wyelky a drugi popyelyafthi fzedny ffa przy pyetrze Granowfkym *LibMal* 1546/111v; Tak rzekł pan Iefus vczniom fwoim wfwiętego Marka y Matheufza woſtatecznym kapitule. *SeklKat* Cv, M4, P2, R3, S3, T4, V3; PRzedtem za łaską pańfką/ wzięleś odemnie Mattheufza święte⁸⁰ czytelniku miły/ teraści ku niemu trzech ostatecznych Ewangeliftow świętych dawám *MurzNT* A4; A na ostatek (*marg*) ostateczną (-) po wżyfłkich vmarła

i niewiafta *MurzNT* Mar 12/22, A4; A ták oštáteczna część Pfallmu tego/ bárzo iest podobna Pfallmowi LX. *LubPs* Y6, F3 *margin*, R3v, Y4, Z2v, Z4, gg; iż Piotr nieprzyzedł do Rzymu/ aż oštátetznego roku Klaudyuła. *KrowObr* 20; *RejWiz* A7v; *Leop Ez* 38/8; Niż będzie rużenie wojenne/ tedy pierwey troie wići iedny po drugich rozeftlem/ A ná oštátecznych oznáczym dzyeń y mieyfce Szymowi powiátowemu. *UstPraw* D2v; By ie rzędem poštawił [*chłop gęsi*]/ nofy w ogon wetkał/ A sam oštátecznieyżzey/ fwym nofem rzyć zátkał. *RejFig* Dd5v, Bb8; Z fynom Adonikámá na oštátecznieyżzych ktorych ty fą imioná/ Elifeleth/ Iehiel/ y Sámáiafz *BibRadz* 1.*Esdr* 8/13, I 53c *margin*, *Eccli* 33/16; Poczyna fie Monárchia czwarta á oštáteczna páńftwá Rzymfkiego. *BielKron* 131; Wiek fzofty á oštáteczny: od národzenia Pána Kryftuła aż do dnia fądneho/ álbo skończenia fwiátá. *BielKron* 138; [*Narses poraził*] oštátecznie krole z Gottow Rzymfkie. *BielKron* 162v; A tho iuż była oftháteczna walká Władziłáwá Lokietká/ ábowiem tego czáfu wrociwfy fie do Kráková wpadł w niemoc/ [...] vmárł w dzień S. Grzegorza kfiężycá Márcá/ láthá 1333. *BielKron* 373, 10v, 42v, 59, 62, 75 (18); *KwiatKsiąz* Q; Epilogus, Conclusio, vel Cumulus et Peroratio, Oštáteczna część rzeczi/ Zámknienie álbo dokonánie mowy. *Mącz* 106c, 5b, 112b [3 r.], c, 251d, 314d [2 r.] (19); Ná oštátek od Pána Kryftuła prawdziwego Mefyálzá/ poczęły fye trzećie y oštátheczne dwa tyfiácá lat/ ktore trwác będą aż do fkończenia fwiátá *LeovPrzep* H2, H3 [2 r.], I4; Ale iż z námi iuż Pan oštátecznieyższą rozmowę wczynił przez Syná fwego/ [...] z námi mowić wiecey nie chce *RejAp* 159; Znák oštáteczny wpadku beftiey rozfzyrzenie Ewán. *RejAp* Ff4v, 4v, 95v, 127v, 135 [2 r.], 181; WSzechmogący Pan [...] to fobie był oštáteczná/ po wfyzytkich fwoich pracach/ á náwiętfzą rofkofz obrał/ áby był fobie fthworzył człowieká *RejPos* 336v, A4v, 27, 104, 158, 188v [2 r.] (11); *BiałKat* 346; [*Siódma prośba Pacierza*] Ale nas zbaw ode złego. TA Prośbá oštátheczna ftoi zá wfyzytki *KuczKat* 430, 360, 410; poćciwy człowiek [...] może fie onego oštátecznieyżzego nieprzyiacielá fwego fmierci nicz nie lfękác. *RejZwierc* 166, 173v, 178 [2 r.]; *WujJud* 135; przy oštátecznym wirfzu. *BudBib* I 217b *margin*, *Ios* 12/4, 1.*Esdr* 8/13, *Ez* 38/7; *BiałKaz* Gv; *BudNT przedm* b6v, c3v, 1.*Cor* 15/52, *Apoc* 15/1; A to gdy ták Máláchiafz oštáteczny Prorok mowi *CzechRozm* 168, 142v, 165v [3 r.], 219, 257v; *KochTr* 7; *MWilkHist* A4v; [*Narses*] Hetman Iuftynianá Cefarzá Totilę y Teie oštátecznych Krolow Gotfkich ná głowę poraził *StryjKron* 36; fiedm Synow [...] ná oštáteczny obchod pogrzebu Oycowfkiego ziecháli *StryjKron* 411; z opifánia onego pierwfzego ftárego człowieká Adámá/ á tego wtorego y oštátecznego Chriftuła [*to się pokazało*] *CzechEp* 314, 123, 328, 330, 340, 406; *NiemObr* 120; *KochPhaen* 3; *KochSz* A3v; *WerKaz* 302; á będą fię w nim kochác/ dułze ich [*sprawiedliwych*] aż do dnia fądneho/ przyficia Pána oštátecznego. *ArtKanc* A13v; *GostGosp* 156; przez onę miłość/ z ktoreyieś raczył siedm oštátecznych fłow ná krzyżu/ dla zbáwienia názego wymowić *LatHar* 28, 7, 12, 80, 104, 133 (21); ktore podobno będą te plagi oštáteczne/ o ktorych w tych księgách czytamy. *WujNT* 838, 1.*Cor* 15/52, s. 873, *Apoc* 15/1, 21/9, Xxxxx; *WysKaz* 43; zá piérwfzy rok fześć niedziel/ zá drugi fześć/ á zá trzeći oštáteczny fześć. *SarnStat* 693, 131, 132, 768, 784, 858, 1090; [*HerbOdpow* V5].

W przeciwstawieniach: »ostateczny ... pierwszy (8), przedniejszy« (9): Ti cóś we mnie wformował sam rzeczy przednieyffe/ Y wfytki ty ktore też fą fínadz oštátecznyeyffe *LubPs* ee; y będzie oštáteczny bład gorłzy niż piérwfzy. *BibRadz* *Matth* 27/64; *Mącz* 150a; *BudBib* *Eccli* 24/32; *CzechRozm* 178v;

MWilkHist Bv; *LatHar* 703; y bywają ostateczne rzeczy człowieka onego gorźze niżli pierwźze. *WujNT Matth* 12/45, *2.Petr* 2/20.

Zwrot: »na ostatecznym (-em) stopniu być, stać« (1:1): *BielKron* 314; ci/ ktorzi ná ostatecznym stopniu żywota swego są [*qui in extremo vitae articulo sunt*]/ ci chwały y sławy od Bogá czekać mają/ nie od ludzi. *ModrzBaz* [38].

Wyrażenia: »ostateczny czas« = *tempora novissima a. tempus novissimum Vulg, PolAnt; novissima dies, tempus finis PolAnt* [szyk 37:30] (67): á zwłazczá w tych czáliech ostatecznych/ kthorych sie dzii prawdziwy kościół záltarzał. *LubPs* Q2v, A4; Synatzkowie ostateczny czas iest [*Filioli, novissima hora est PolAnt* 1.*Ioann* 2/18]/ á iakoście slyfzeli/ iż Antykryftus przydzie *KrowObr* 26v, 26v, 225, 231v; Strálfne ípuftoffenie kthore ma przyść ná wślytek swiat w ostateczny czas. *Leop* 4.*Esdr* 16 arg, 4.*Esdr* 12/9; Otho teraz Pánie okazaes mi wiele cudow/ ktoes nágotował ná czáły ostateczne/ wśzakożes mi nie oznaymił kiedy to być ma. *BibRadz* 4.*Esdr* 8/62, 4.*Esdr* 12/9, 23, 2.*Tim* 3 arg, 1; *LeovPrzep* D2, K2v; *RejPos* 83v, 160, 188v; y przeto ty ostateczne czáły bárzo niebezpieczne są. *BialKat* 114; *GrzegŚm* [A2], 3; *KuczKat* a2; *RejZwierc* 263v; poniewaz P. Bog wśzechmogący wżyczyć nam raczył swey łáki swiętey wedle obietnice swey czálow tych ostatecznych. *WujJudConf* 3v; *BudBib Dan* 12/4, 4.*Esdr* 8/62; iż nie mowił Bog przed tym przez syná z oycami/ iako tych czálow ostatecznych znami *CzechRozm* 54, A2v, A7, 54v, 72v, 97 (9); *KochPs* 30; iż Bog ktory przedtym mawiał z oycami przez proroki/ w ty ostateczne czáły mowił nam przez syná. *CzechEp* 191, 34, 266, 268, 315, 349 [4 r.] (16); *NiemObr* 73, 119, 151; *ReszList* 149; Duchu swięty rácz nas cieľzyć/ á iednością wiary złączyc/ á czálu ostatecznego/ domiesć żywota wiecznego. *ArtKanc* L4v, H2; ten ktory był Bogiem od wieku/ rownym Oycu/ raczył się stáć człowiekiem czálow ostatecznych. *WujNT* 688, 1.*Tim* 4/1, 1.*Petr* 1/5, 20, *Iudae* 18, s. 834 marg; *WysKaz*)(2v, 3; [zalie przydze/ W ostateczny czas swiatá/ Sędzyc zywich *Krofej* G2].

»ostateczny czas [w tym: czyj (2)]« = *starość* (3): iż [*Kościół*] w tych ostatecznych czáliech swoich á w they ostarzalości swoiey/ nie czuie thákich mocy y sił w ochorzalem cieie swoim/ iákie przed tym miał w kwitnaczy młodości swoiey *LubPs* A3; *BielKron* 363v; *RejZwierc* 136v.

»dni ostateczne« = *novissimi dies Vulg, PolAnt* [szyk 18:11] (29): *PatKaz* III 103; *HistAl* M4; *KrowObr* 1v, 236v, 240; *Leop* Is 2/2, *Ez* 38 arg, *Dan* 10/14; Przez dni ostateczne w piśmie swiętym rozumie się wzytek czas od przyścia Mefyszowego aż do lkończenia swiatá. *BibRadz* I 438c marg, *Os* 3/5; *RejAp* 84; A tegoż to báránká ten dobrotliwy Ociec nam iuz w ostatecznych dniach [...] dárować raczył *RejPos* 158v; *BudBib Ez* 38/15; TO też wiedz/ że w ostateczne dni nástána czáły niebezpieczne *BudNT* 2.*Tim* 3/1, *Act* 2/17; *CzechRozm* 54, 143v; iż aż w te dni ostateczne Bog poczał mowić przez syná *CzechEp* 266, 218, 267 [2 r.], 268, 269; *NiemObr* 70; *GrabowSet* V3; *LatHar* 356; *WujNT Act* 2/17, s. 752 marg, *2.Petr* 3/3.

»dzień ostateczny« = *novissimus dies Vulg, PolAnt* [szyk 53:18] (71): Ten Iezus ktory wzięt od wás/ tako przydzie (iakoście go widzieli ijdącego w niebo) dnia ostatecznego⁸⁰ ładnego *OpecŻyw* 174v; aż do ostatecznego dnia lkończenia swiatá. *RejPs* 132v; *SeklKat* O3, Rv, R2; W dzień ostateczny skończenia swiatá wyn[i]dzie Gog y Magog w ziemię Izráhelską *HistAl* M4; *GliczKsiąz* Q3; *GroicPorz* c2; áby wśelki ktory widzi Syná/ y wierzy weń/ miał żywoth wietzny/ á ia go wkrzeźę w dzień ostateczny.

KrowObr 42v, 1v, 47v, 65, 118, 139 (10); że Odkupiciel mój żyw ielt/ á w oštáteczny dzień że mam powłthác z zemie *Leop Job* 19/25; *BibRadz Is* 20/8, 4. *Esdr* 12/34; O dniu onym oštátecznym żaden człowiek wiedzieć niemoże. *LeovPrzep* F4, F4v, I2v; *RejPos* Ooo; *RejPosWiecz*² 90v; *RejPosWiecz*³ 98; *GrzegŚm* 6; tá nędzá [...] niedrzewiey weźmie fwoy koniec/ áż dzień oštáteczny przydzie *KuczKat* 60; *WujJud* 252v; *WujJudConf* 24; *BudBib* I 401d marg, *Ier* 49/39; Wiemći że powłtanie [Łazarz] czáfu Zmarthwychłtania w oštáteczny dzień. *BiałKaz ktv*, D3v [2 r.], D4, D4v; *BudNT Ioann* 6/39; á wy żebyście ná potym w dzień on oštáteczny wymowki nie mieli. *CzechRozm* A4v, 32, 171v, 184v, 187v, 194 [2 r.] (12); *KarnNap* E3; á iż mię też on [*Chrystus*] w dzień oštáteczny wzbudzi *CzechEp* 74, 15, 46, 56, 80, 101, 168; *CzechEpPORz* **4; *LatHar* 202, 547, 645; Lecz dołkonáłe zwycięłtwo pokaże fię dnia oštátecznego. *WujNT* 867, 104, *Ioann* 6/39, 44, 7/37, 12/48, s. 837; *WysKaz* 3.

»ostateczna (jest) godzina« = *novissima hora Vulg* [szyk 14:2] (16): aby [*Maryja*] náłz raczyła włpomocz woštateczną godziną fzymyrczy náłzey *PatKaz II* 84v, 81v; gdyłz miłóšierdzie boże/ może nám telfz: naoštatecznieiłzyi godziny pomoc *MurzHist* O4v; *KrowObr* 176, 186v; nie bać fie żadnego łtráchu/ áni oney oštátecznej godziny *RejAp* 41; Oštáteczna ielt godziná: á iákošcie słýłzeli iż Antychriłt idzie (marg) O oštátney godzinie y o przyšciu Antychristowym (-) *CzechEp* 351, 351, 353 [2 r.], 354 [3 r.]; *LatHar* 300, 643; *WujNT* 1. *Ioann* 2/18.

»ostateczna kwadra« (1): *Novissima luna*, Oštáteczna kwadrá xiężycá. *Mqcz* 251d.

»ostateczne lata« [szyk 2:1] (3): *Summa senectus*, Oštáteczne láta/ łtárošć. *Mqcz* 431d; Iuż fwoich lat oštátecznych/ pozbáwionem bárho wdzięcznych *ArtKanc* P18; *KochPij* C3v.

»ostateczna posługa« (1): ktoreš [staranie] W.X.M. w oddániu oštáteczney połługi/ Sławney pámięci Kšiężęciu Słuckiemu/ Małżonkowi fwemu [...] pokazáłá *WysKaz*)?(3).

»ostateczna potrzeba« (1): Rátuy mię w tey oštáteczney moiey potrzebie. *LatHar* 653.

»ostateczny raz« (3): Si id facis hodie postremum me vides, Iełli to vczyniłz džiš mnie oštáteczny ras widziłz. *Mqcz* 314d; á thákież warz áż pięć rázow wywré/ A oštáthecny raz gdy będzie gęłtho/ niebárho wywárzác/ á onym gáłzczem miełtácá bolácé mázác. *SienLek* 122; *RejPos* 294.

»(cztery) ostateczne rzeczy« [szyk 4:1] (5): Pámięthay ná oštáteczne rzeczy [*Memento novissimorum*] á przełtań nieprzyiáźni *Leop Eccli* 28/6, *Am* 8/10; Cztery rzeczy oštáteczne. Smierć/ Sąđ Páńłki/ Piekłó/ y Niebiełkie krołełtwo. *LatHar* +++2v, 639 [2 r.].

»ostateczne sprawy« = *res novissimae PolAnt* (3): *BibRadz* 2. *Par* 35/27; gdy [*Pan*] będzie chciał dokonywác oštátecznieyłzych łpraw fwoich. *RejAp* 161; *BudBib* 2. *Par* 35/27.

»ostateczniejsza starošć« (1): *Usque ad summam senectutem*, Aż do oštátecznieyłzy łtárošci. *Mqcz* 509b.

[»ostatecznia stráž«: A ci co oštáteczniá łtraż będą dżierzeć/ máiá ták idź/ iáko by ie mogli zoczyć przed łobą ty hufy co naprzod przed woylkiem idą zá łtrażá *TarnConsil* 16v.]

»ostateczny testament« (2): O tei vłtawie oštatecznego tełtamentv pana Chriłtvłowego/ łkošciołem prawdziwym chrzełcijáńłkim *SeklWyzn* d4v; iáko theż on oštáteczny tełtáment w oney krwi fwoiey á w onym ciełe fwoim [...] Apołtołom fwoim y nam wlyłtkim zołtáwić raczył. *RejPos* 104.

»ostateczna wieczerza (pańska)« [szyk 44:11] (55): *OpecŻyw* 87, 89v, 158v, 172v, 175; *OpecŻywSandR* nłb 3v; rozdauyácz czyáło fwe apołtołom przy oštateczney vyeczerzy *PatKaz II* 44v;

TarDuch B8; *WróbŻółt* mm3v; *SeklKat* X4v; *KrowObr* Bv, 114, 122, 182v, 184v, 188; *RejPos* 86v, 87v [3 r.], 90 [2 r.], 102v, 133, 142, 333v; *RejPosWiecz*² 94v; *BiałKat* 348v; *KuczbKat* 160; Pan Chrifus na oftáteczney Wieczerzy [...] Apoftoły fwoie Kápłany poczynił *WujJud* 148v, 172, 248; *CzechRozm* 236v; *CzechEp* 22, 193, 288; *NiemObr* 32; Pánie/ któryś nam tu/ przy fwey oftáteczney Wieczerzy/ ciało dał *GrabowSet* P2; *LatHar* 56, 58, 75 [2 r.], 188 [2 r.], 190 (16); Każe Pan Iefus gotować wieczerzą oftáteczną. *WujNT Luc* 22 arg.

»ostateczny wiek« = *czasy po narodzeniu Chrystusa* [szyk 5:2] (7); Ofstátecznego uyeku upokorzy fyą bog nauyfły *PatKaz II* 57v; *KrowObr* 185; Decrepita aetas, Ofstáteczny wiek. *Mącz* 79d, 431d; *CzechEp* 157; któryś fię sftał człowiekiem ofstátecznego wieku *LatHar* 289, 12.

»ostateczny wiek [czego]« [szyk 1:1] (2); y czo zá fzczeńcie miało być w thym ofstátecznym wieku ftárości iego [Kościoła]. *LubPs* A4v; *RejZwierc* A3v.

»wola ostateczna« = *nuncupata voluntas Mącz* [szyk 4:2] (6); chcącncz [...] teftáment swoi, toiefł wolią swą ofstáteczną vczinicz *MetrKor* 59/75, 59/76v; *LibLeg* 11/77; *BielKron* 164; *Mącz* 254d; Przecż gwałćicie onych dułż wola ofstáteczną/ Co iuz tám pokoy máią y odpłatę wieczną? *KlonWor* 11.

Zestawienia: »ostateczne mazanie« (1): A co fie dotyczye Birzmowania y ofstátecznego mázania/ to widzimy być ludzki fzcżery wymyfl/ ktorich Kościoł Boży máło potrzebuie *WujJudConf* 159.

»ostateczne pomazanie« [szyk 10:1] (11): ludzie máią fie gotowatz ku fmierci/ przez pokutę/ ciało bożé/ a przez ofstáteczné pomazanié. *OpecŻyw* 178v, 178v; *PatKaz II* 138v; *LatHar* ++8v, 347 marg, 641, 678 [2 r.], 750; Tu mamy Sákráment ofstátecznego pomázania/ od Páná Chriftułá vftáwiony *WujNT* 795, 148; [ábyfmy ze wfzelką ochędożnoćią tam prześć mogli/ Ofstátecznego Oleiu S. pomazania vzywamy. *HerbOdpow* Nnv].

Szeregi: »(na)pi(e)rwszy i (na)ostateczn(iejsz)y« = *primus et novissimus Vulg, PolAnt* (29): Słuchay mię Iakobie/ y Ifráelu ktorego ia wzywam: Ia fám/ ia iefthem pierwfły/ y ia ofstáteczny. *Leop Is* 48/12, *Apoc* 22/13; *BibRadz Is* 41 arg, 4, 48/12, *Apoc* 22/13; in prima cera et extrema, vel ima cera scriptum. Ná naypirwfzey á ofstátecznieyfzy [!] defzcze wołkowy napiáno. *Mącz* 48a; Iżem ia napirwfzy y naofstátecznieyfzy. *RejAp* 194v, 10, 13, 16, 21 [2 r.], 21v (12); *BiałKat* 108v; *BudNT Apoc* 1/17; *CzechRozm* 4v, 271, 272; Iamći iefł pierwfzy y ofstáteczny/ y żywy/ y byłem vmárły/ á oto iefthem żywiący ná wieki wiekow *WujNT Apoc* 1/17, s. 841 [3 r.], 883.

»ostateczny a już prawie na schyłku będący« (1): iákich wielkich y zacnych rzeczy/ á z iáką też dziwną próbą y trudnościami niekorych/ czáfów tych ofstátecznych/ á iuz prawie iákoby ná fchyłku będących/ nam Polakom/ imo infze przednieyfze narody Pan Bog [...] vżyczyć raczył *CzechRozm* A2v.

»przedni i ostateczny« = *primus et novissimus PolAnt* (2): *BibRadz 2.Par* 35/27; Przytym ine iego [Joszyjabowe] przednie y ofstáteczné fprawy oto nápiáno w kfięgach krolow Izráelkich y Iudfkich. *BudBib 2.Par* 35/27.

α. *W funkcji rzeczownika* (8) : Wczás powftáway/ y nie idż miedzy ofstátecznymi do domu/ á nie miełzkay. *BibRadz Eccli* 32/13; Extremi cum equitibus proeliabantur, Ofstáteczni fie s yeznemi potikali. *Mącz* 318c; Ci ofstáteczni iedno iednę godzinę ná robocye byli/ á zrownałes ye zapłatą z námi/ kthorzychmy ćirpyeli ciężkość dnia czáfego w gorącości. *RejPos* 59; *BudNT Matth* 20/12;

WujNT Matth 20/12, 14; Memorare nouissima tua. Pomni ná oštáteczne twoie á ná wieki nie zgrzelzył. *WysKaz 46*; kto piérwéy íprawę poczał/ piérwéy niech będzie miánowan y odprawion: [...] y ták áż do oštátecznych niech będzie poštępowano. *SarnStat 784.*

2. *Po którym dotąd nie było innego; ostatni; przeszły, niedawny (5)* : Ci trze oštateczni Carzowie Tureczłci [*Tribus autem imperatoribus postremo dictis*] w Conſtantinopolu zawłze mieſzkali *MiechGlab 69*; Nákoniec cokolwiek ſię przydało po oštáteczney ípowiedzi/ z krewkoſci ludzkiej/ ábo inſzey przyczyny/ [...] niechay ſię da z tego winnym/ według tego ípoſobu/ ktory ſię zaráz położy. *LatHar 135, 155, 662*; Bo iuż dwánaſcie Séymów minęło/ po oštátecznym wydaniu Státutu *SarnStat *3v.*

3. *Który został sam jeden, jedyny, pozostały; reliquus HistAl, Cn; extremus Mqcz, Cn; novissimus Vulg, Cn; residuus Mqcz; ultimus Vulg (33)* : Ieſt oſobne á oštateczne lekarſtvo. *FalZioł V 85v; GroicPorz ggv*; y wybije z rodu Achábowego więźniá/ y ná oštátecznieyſzego z Íſráelá *Leop 3.Reg 21/21; Mqcz 380c*; A ták gdyż to ieſt náſz oštáteczny íſzczyt/ á tho ieſt nagruntownieyſza obroná *RejPos 142v, 213v*; Y ieſzcze przeto máiąc iednego ſyná miłego poſłał [*gospodarz kmieciom*] y tego knim oštáteczne⁸⁰ *BudNT Mar 12/6*; gdy ſię w tym Hlebie oštáteczny potomek Xiążąt Połockich z Litwy zámknął/ bo bez potomſtwa vmárł *StryjKron 275, 395, 452*; A práwie iey [*duszy*] gáſnie władza oštáteczna. *GrabowSet O4*; Oštáteczna/ ále dołyć pożyteczna obroná przeciwno pokuſom/ niechay będzie modlitwá *LatHar 581; WujNT Mar 12/6; WysKaz kt.*

Wyrażenia: »ostateczny kwartnik« (1): nie wyńdzieł ſtamtąd [z *ciemnice*] áłz wróciłz do kfártnika oſtatniého [*donec reddas novissimum quadrantem*] (*marg*) oštateczny kfártnik bo halérz nięrownno mniéi (-). *MurzNT Matth 5/26.*

»ostateczna nadzieja« (4): Y mnie też widząc nikczemne ſtworzenie nierácz opuſzczáć moy pánie ábowiem to ieſt iuż oštátecznia nádzieiá moiá *RejPs 102v, 197v*; Ruſzenie poſpolite [...] á to ieſt oštátecznia nádzieiá Polkicy obrony *OrzRozm V*; Asylum [...], Vcieczká á oštáteczna nádzieyá. *Mqcz 18c.*

»ostateczny pieniądz« (5): Ad assem, Aż do oštátecznego piędzdzá/ áłbo náymnieyſzego ízelągá. *Mqcz 3b*; Ale oštáteczne dwa piędzdzá nákladám ná mie fáme⁸⁰ ná pożywienie *HistRzym 50*; á ſza oštatecznye pyędzdzę dal pán Michal wáłzorſky Parę wolow *ZapKościel 1583/36, 1584/30v, 1584/51*; [Item kiedi iuż drzewo na pliaczv związane ſtawi grziwien piędnaſcie, a oštateczne piędzdzę iemv zaplaczą gdy dom poſtanowi *ZapWpolActAdv 1551 205/226v*].

»ostateczn(i)a pociecha« [*szyk 2:1*] (3): Nędznym á vtrapionym oštáteczna pociechá y łáłká s miłofierdziem złączona. *Mqcz 74d; RejPos 342; BiałKaz D2 marg.*

»do ostatecznego tchu, wytchnienia« (1:1): Usque ad extremum spiritum, Aż do oštátecznego tchu/ áż do skonánia. *Mqcz 408c*; á ták by ſię [*ludzie*] w drogę nowá y ſwieżá/ zá wodzem y hetmánem wiary prawdziwey pędem wielkiem puſcili/ y nią do oštátecznego wytchnienia bieżeli. *CzechEp 73.*

»ostateczna ucieczka« (2): GDyzeſ ty miły panie y obronca náſz y vtwierdzenie náſſe: y w kazdych niedoſtatkoch náſſych oštateczna vcieczka náſſa *RejPs 26v; LatHar 264.*

Szereg: »ostateczny, pozostały« (1): A íłz ieſzcze tych to Iágełłow zacnych Krolow náſſych/ maćie miedzy ſobá oštáteczne pozostáłe potomſtvo *BiałKaz M3.*

α. W funkcji rzeczownika (1) : á ostáteczni ktorzy zořtáli [*reliqui vero qui remanserunt*]/ tákowy bacząc vpádek/ wyřzli z miařta *HistAl D8*.

4. Najwyřszy, najwařniejszy, najdoskonařszy; extremus *HistAl, Cn; novissimus, summus, supremus* *Mqcz, Cn; reliquus Vulg, Cn (18) :* Z onąd potym poruřziwřzy fie przeřzli [*Aleksander z wojskiem*] do ostáteczney řtrony iedney gory/ ták iż dáley iechác nie mogli/ bo thám byřly gory bárzo przykre przeciw łobie á skály z wyřoká wyřzące. *HistAl L; Polřká* řadnego niema złotá [...]/ á Krolewřka ręká ostátecznia ieřt pomoc Kroleřtwá Polřkiego. *OrzRozm C4v; sacram Anchoram solve*, Ostáteczny fortuny pokofřtować. *Mqcz 9b; Summus, Naywięřzy/ naywyřřzy/ náznamieniřzy/ ostáteczny. Mqcz 431d; OrzQuin Hv; ktorzy iuř ostáteczną ofiárę ofiárowawřzy Bogu Oyczu řwemu/ oddał nas iuř wierne řwoie řřprawiedliwione ná wieki iemu. RejAp 60v; Kádzidřo mu [mařemu Jezusowi] dáli/ ná znák tego/ iż on iuř miał być ostátecznieřřzym kářłanem RejPos [36]v; áćř fie on iuř teraz z nami przez widome dziwy nie ták iawnie obchodzić raczy/ vřkazawřzy nam iuř ostáteczny dziw/ widome řřrawy Bořtwá řwoiego pod zákryciem czřłowieczeńřtwá řwego. RejPos 331v, 157v, 265.*

Zwrot: »na ostatecznym szczeblu swoim stać« (1): Iuř/ iáko ono powiadařia/ ná ostátecznym řřczeblu řwoim řthoiřř/ iedno cie zepchnąc/ á bierzeřř fie ná dáleką drogę. *RejZwierc 131v.*

Wyrażenia: »ostateczna kařń« [*szyk 2:1*] (3): *Novissima exempla, Ostáteczna kařń/ To yeřt řmiertelna. Mqcz 251d, 435a; iż on [Chryřtus] kařń ostáteczną ogniá wieczne⁸⁰/ opowiedał wřzędy CzechEp 48.*

»ostateczna rzecz« (1): Czás krotki ieřt/ ofřhateczna rzecz ieřt [*reliquum est*]/ áby y ři co řony mářia/ byřli iákoby ich niemieli *Leop 1.Cor 7/29.*

»ostateczne (s)karanie« (2): *BielSpr 26; Potym/ iż ieřřlyby řię nie dáli vřleczyć [heretycy]/ tedy niemogą wyřć onego ostátecznego karáňa. CzechEp 38.*

»zapřata ostateczna« (1): Náđ to řywot on wieczny y zapřatá ostáteczna. *Grzegřřm A3v.*

5. Najgorszy, najmniej wařny, najmnieřszy, poředni; novissimus *PolAnt, Vulg, Mqcz, Cn; extremus* *Mqcz, Cn; ultimus PolAnt (22) :*

W pořczeniu szeregowym (1): Zelřoná ieřt niepomařu mářká wářřá [...]/ ktora was porodziřá: otho ostátecznieřřřa bęđdzie miedzy narody/ y opuřciřřá/ niedrořna/ y řucha. *Leop Ier 50/12.*

Wyrażenie: »ostateczne miejsce« = *novissimus a. ultimus locus PolAnt (2):* á tedy pocznieřř ze wřřtydem ostáteczne mieyřce trzymać. *BudNT Luc 14/9, Luc 14/10.*

α. W funkcji rzeczownika (19) :

W przeciwřstawieniu: »ostateczny ... pierw(szy)« (19): A otoć řá ostateczni/ ktorzy bęđą pierwřřemi/ i řá piérwřzy ktorzy bęđą ostatecznemi. *MurzNT Luc 13/30; Ieřřli ktho chce piérwřřym być/ bęđdzie wřřřech naořtátecznieřřřym y řflugą wřřřřřtkich. Leop Mar 9/34; BibRadz Luc 13/30 [2 r.]; Novissima conferre primis, Ostáteczne s piérwemi zrównáwřć *Mqcz 251d, 453c; RejPos 59 [2 r.]; BudNT Matth 20/16 [2 r.], Mar 9/34; WujNT Matth 19/30 [2 r.], 20/16 [2 r.], Mar 9/35, Luc 13/30 [2 r.].**

6. Definitywny, po którym nie moře być innego; novissimus *PolAnt, Cn; ultimus JanStat, Cn (43) :* WKM řadow zwyřřlych seřmowych czynić nie raczysz, prze ktore kařdy ostatecznej sprawiedliwiořci we wřřřtykiem odnieřć się nadziewa. *DiarDop 106; Cygnea cancio, Piořřnká řábęciá/ to yeřt/ wielmi wdzięczna á miřa/ álbo ná ostátecznym pořegnaniu pięřń á rzecz y mowá ku komu. Mqcz 76b;*

WujJud 37; Pierwey niż sie ten národzi/ który ma Ieruzalem w ostateczną niewolą wprawić/ vrodzi sie Mefysz. *CzechRozm* 166; dziś o niey [*Helenie*] w rádzie Ostateczne namowy/ mali w Troi zoftać/ Czyli Graecią znowu/ y Spartę nawiedzić. *KochOdpr* B; *CzechEp* 379; CZwarty Rok łady niekiedy zachowywają o wietfzłą rzecz/ który Rok ile ku zwłóce bywa ostateczny *SarnStat* 767, 155; *PowodPr* 81.

Wyrażenia: »ostateczny koniec« (1): Gdyż tho iest ostateczny wfzech kłopotow koniec *RejWiz* 94v.

»ostateczny kres« [*szyk 1:1*] (2): Bo wtym kresie ostatecznym/ wfzytki Pan/ zrownac raczył *BialKaz* Hv; *KlonŻal* A4v.

»do ostatecznego punkta« (1): Zebrał sie znowu Krol Duńki ziemią ale porażon do ostatecznego punkta/ aż dáley muiał wciekac *BielKron* 339v.

»sąd ostateczny« [*szyk 14:2*] (16): KVPIECZ To iest, Kftalt a podobienstwo Sadu Bożego ostatecznego *RejKup kt*; *RejKupSekl* a8; *BibRadz* *7 marg, I 446; gdy iuz ostatecznieyszym ładem fwoim będzie raczył oddzielić Kozły od Owieczek fwoich *RejAp* 160v; my częftokróć zániedbawamy Pána Bogá fwego/ nie sie nie rozmyllając ná ftráfzliwe przyfcie á ná ofthateczny ład iego. *RejPos* 4v; *CzechEp* 99; *GrabowSet* Q4v [2 r.]; ábyfmy sie ftrzegli grzechow/ wfpominiąc ná śmierć/ [...] ná ład ostateczny/ y ná męki piekielne *WujNT* 784, 105, 279, 314, 837, Xxxxxv, Bbbbbbb3v.

»ostateczne skończenie (a. dokończenie)« (3): począwłfy od godziny pierwłfey vznania fwego aż do ostatecznego dokończenia fwego. *RejPs* 198, 190; dokończą fpraw ich złościwych y przywiodą ie ku ofthatecznemu fkończeniu. *BibRadz* 4.Esdr 12/25.

»ostateczny szacunek [= *sąd*]« (1): a o tym rozładku dáć/ pámiętając ná on ostateczny fzacunek/ kthory o wfzytkich ma być/ który obiawi fkrytości ferc *GrzegRóżn* A3.

»ostateczny upad(ek)« (6): aby to IchM przedsięwzięcie [...] człowieka nie przywiodło ku ostatecznemu upadkowi Korony tej sławnej *Diar* 46, 46, 65; *DiarDop* 104; Iż ná tych wiśi albo podniesienie/ albo oftatetzny vpad wfzego dobrá. *KrowObr* C2v; *RejPos* 127.

Szeregi: »ostateczny a konieczny« (1): Peremptorium edictum, Ostateczny á konieczny Mándát/ Dekret albo pozew w práwie/ ná który yesli kto nie ftanie/ fędzia przedfię postępuye ku ładzeniu y skazaniu fentencye. *Mqcz* 103a.

»wieczny a ostateczny« (1): ktorych [*plag*] síodma ma w łobie wieczne á ostateczne potępienie wfzytkiego zboru *WujNT* 838.

α. *W funkcji rzeczownika:* »ostateczna« (2) : iuz to náfzá ostateczna gdyż sie iuz niemamy do kogo innego wćiec. *BielKron* 315.

Zwrot: »przyść [*komu*] na ostateczną, [*o ostateczną*]« [*szyk zmienny*] (1): Thego ludu iest wiele/ á nád tho przyfzło im ná ostateczną/ będą sie bić do gardł fwych *BielKron* 257v; [Ad incitas res rediit. vel: Ad incitas redactus, per Ellipfin, lineas. Iuz mu o przegrana przyfzło. Iuz o ostateczną przyfzedł. *UrsinGramm* 109].

7. *Kończący, zamykający coś; skrajny, najdalszy; ultimus* *HistPolAnt*, *Cn*; *extremus* *PolAnt*, *Vulg*, *Cn*; *novissimus* *Vulg*, *Cn*; *universus* *PolAnt*; *finalis* *JanStat* (21) : Iako Alexander przefzedł do ostatecznych łasow Indijskich *HistAl* I2; *Leop Ez* 26/20; *BibRadz Act* 1/8.

Wyrażenia: »ostateczna granica« = *universus terminus PolAnt; finalis granicies JanStat* [szyk 4:2] (6): y wyłedł ten głos aż ná oštáteczne gránice ziemie *RejPs* 27v; *BibRadz Ier* 25/23; áćći lie y z oštátecznych gránic ziemie/ [...] wielkie mnoštwo żołnierzow [...] názbiera. *CzechRozm* 254v; Z gránice práwie świátá oštátecznéy Do ciebie wzdycha łmutné ferce moie. *KochPs* 87, 98; idąc aż do oštátecznych gránic miáłteczká Crifzburg y wśi Háldenftad *SarnStat* 1090.

»ostateczny koniec« [szyk 2:1] (5): Indya [...] leży ku włchodu Słóncá/ oštáteczny koniec Azyey *BielKron* 268v; usque ad coronidem, Ałz do oštátecznego końcá. *Mqcz* 66b; *WysKaz* 11.

»ostateczne kończyny« (3): Abowiem wywiodłem cię od oštátecznych kończyn ziemie [*ab extremis terrae*]/ á wezwałem cię z dalekich mieyfc iey *BibRadz Is* 41/9; A ten głos Páńłki [...] rozniełie łie á zábrzmi aż ná oštátecznieyfczych kończynach świátá wšytkiego *RejAp* 14v; *RejZwierc* 33v.

»ostateczny kraj« [szyk 3:1] (4): *MurzNT* 156 *marg*; Chodźcie łám do niey [*Ziemi Chaldejskiej*] od oštátecznych kráiw ziemie [*ab extremis finibus*] *Leop Ier* 50/26, *B2; Ná kray świátá oštáteczny *KochPs* 69.

bibl. »ziemia ostateczna« = *szeol* (1): Włzyfcy ci pobići/ y pádáiący mieczem/ kthorzy złąpili nie obrzezáni do ziemię [!] ołhátieczney [*ad terram ultimam*] *Leop Ez* 32/24.

Przen (1) :

Wyrażenie: »morze ostateczne [= zachodnie]« = *Morze Śródziemne* (1): oblicze iego [*wojska*] ku morzu włchodowemu/ záś oštátek iego ku morzu oštátecznemu [*ad mare novissimum*] *BudBib Ioel* 2/20.

8. O najwyższym stopniu natężenia; *ultimus Mqcz, Cn; extremus Modrz, Cn; altissimus Vulg* (16) : ale pewnie w ostateczne niebezpieczeństwo przywiedzeni byśmy być mogli. *Diar* 68; *BibRadz I* 308c *marg*; Márność oštáteczna rzekł Sálomon/ y wšytki rzeczy márne á niczemne łą. *BielKron* 82; *RejZwierc* A3v; *CzechRozm* 34; O oštáteczna rołpufto/ wczem drugiego nápráwiałz/ w tem łobie dźiwnie póbłażałz. *ModrzBaz* 50v; á ktorzi łię z niecnoty chłubią/ oni o łwey płochości y oštáteczney nıkczemności świádczą *ModrzBaz* 57v; Smieł tylko ludzki/ wzgárdá oštáteczna Podłégo gminu *KochPs* 30; Ktorych to Pogánow połtrách y oštáteczne okrucieńłstwo ták ielzće Pan Bog żywo wymálowáł *PowodPr* 8, 7, 15; *KlonWor* 37.

Wyrażenia: »ostateczna nędza« (1): O oštáteczna nędzo [*O extremam miseriam*]/ w tych domiech/ w tych Mieściech kráinách/ miełzkác w ták wielkiey rołpuftności/ okrucieńłtwie/ á niekárności. *ModrzBaz* 31v.

»ostateczne ubostwo« (1): obfitość wefela ich [*kościółów macedońskich*] łię pokazálá/ y oštáteczne wbołstwo [*altissima pauperitas*] ich obfitowáło w bogáctwo prołtoty ich. *WujNT* 2.*Cor* 8/2.

Szeregi: »ostateczny a natrudniejszy« (1): *Ultima experiri*, Oštátecznych á natrudnieyfczych łie przigod wáżyć. *Mqcz* 501c.

»wielki, ostateczny« (1): áby on naywyżłzy łpráwiedliwości mścićiel/ nieobroćil iey/ nam w wielką oštáteczną háńbę [*in extremum dedecus*] *ModrzBaz* 104v.

Synonimy cf OSTATNI.

Cf **OSTANECZNY, OSTATNI**